

شرح خدمات مطالعات مقدماتی مناطق واجد شرایط انتخاب مناطق جدید و ارتقای سطح به یکی از عناوین چهارگانه

۱- کلیات و ویژگی های منطقه:

۱-۱- تاریخچه حفاظتی منطقه

۲-۱- وسعت

۳-۱- موقعیت جغرافیائی

۴-۱- سیمای عمومی منطقه

۱- ۵ دلایل اهمیت و جایگاه منطقه در شبکه حفاظتی و تنوع زیستی

۱- ۶ خدمات اکوسیستمی منطقه

۲- منابع اکولوژیکی

۱-۲- فیزیوگرافی شامل وضعیت توپوگرافی ، شیب عمومی منطقه و نقشه های مربوطه

۲-۲- زمین شناسی و خاک شناسی منطقه و نقشه های مربوطه

۳-۲- بررسی وضعیت کاربری فعلی اراضی و نقشه های مربوطه

۴-۲- اقلیم ، دما و بارندگی شامل نقشه های اقلیم ، همباران ، همدما، منحنی آمبروترمیک

۵-۲- منابع آب و شناسایی منابع آبهای سطحی و زیرزمینی شامل رودخانه (اصلی و فرعی / دائمی و فصلی) ، چشمه ، سرابها ، قناتها ، تالاب و آبشخور و چاه و ... و نقشه های مربوطه

۳- منابع زیستی

۱-۳- پوشش گیاهی :

۳-۱-۱- تعیین تیپهای گیاهی

۳-۱-۲- تعیین فهرست گونه های گیاهی (خشکی - آبی) (در یک جدول نام فارسی ، فرم رویشی ، نام علمی ، نام انگلیسی و طبقه بندی آن از نظر IUCN و فهرست موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع)

۳-۱-۳- تعیین جدول ارزشی گیاهان (گونه های انحصاری ، بومی ، بازمانده ، نادر ، محدود شده ، در معرض تهدید ، (طبق فهرست Red List موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع و همچنین معیارهای IUCN) حمایت شده ، معرف ، گونه های با ارزش ژنتیکی و یا سایر ارزشهای شناخته شده ، گونه های بیگانه و معرفی شده)

۳-۱-۴- تعیین تراکم پوشش گیاهی و طبقه بندی آنها (۲۵-۰،۵۰-۰،۲۵ و ۵۰ به بالا)

نقشه تیپ گیاهی ، نقشه طبقه بندی تراکم گیاهی ارائه گردد.

۲-۳- حیات وحش

۱-۲-۳- بررسی تنوع گونه ای منطقه

۲-۲-۳- بررسی پستانداران، پرندگان، خزندگان و دوزیستان و آبزیان شاخص منطقه (چتر و کلیدی) وارایه فهرست آنها برحسب نوع زیستگاه، تغذیه، موقعیت حفاظتی و سایر خصوصیات متعارف درجداول ارزشی(با معرفی گونه های بارز و گونه های ثبت شده درفهرستهای IUCN و CITES و ایران)

۳-۲-۳- زیستگاهها و طبقه بندی آنها از نظر کیفیت و عوامل تهدید

۴-۲-۳- نقشه زیستگاهها و پراکندگی گونه های شاخص

۵-۲-۳- تعیین مسیرکریدورهای ترددحیات وحش درفصول مهاجرت مربوطه در داخل و خارج منطقه و شناسائی مناطق حیاتی و حرایم اکولوژیکی پیرامون آن

۴- چشم اندازها و ویژگی های بارز طبیعی و فرهنگی و باستانی منطقه و مناطق منحصربه فرد زمین شناسی ، دیرینه شناسی و غارها

۵- بررسی اجمالی اقتصادی - اجتماعی منطقه شامل کانونهای انسانی (ساکن - عشایری) و پراکنش آنها و عوارض مهم انسان ساخت

و بررسی ظرفیتهای موجود و امکانات مشارکت جوامع محلی

۶- ارزیابی توان اکولوژیک و زون بندی منطقه

۷-ارایه تصاویر مستند

۸-برنامه ریزی و پایش

ترکیب زونها

نام منطقه	نوع زون های ممکن	حداقل زون لازم
پارک ملی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸ و ۱۱	۱، ۲، ۳ و ۴ احتمالاً ۱۱
پارک جنگلی طبیعی	۱۱ و ۲، ۳، ۴، ۶، ۷	۱۱ و ۲، ۳، ۴
پارک جنگلی دست کاشت	۱۱ و ۲، ۳، ۴	۳ و ۴
پناهگاه حیات وحش	۱۱ و ۲، ۶، ۷، ۸	۱۱ و ۲
آثار طبیعی ملی	۱۱ و ۱، ۲، ۵	۱۱ و ۱
منطقه حفاظت شده	۱۱ و ۲، ۶، ۷، ۸	۱۱ و ۲
پارک طبیعت	۱۱ و ۲، ۳، ۴	۱۱ و ۳
ذخیره گاه جنگلی	۱۱ و ۱، ۲	۱
فضای سبز	۲	-
پردیسان	۱۱ و ۱۰، ۳، ۴	۱۱ و ۱۰
ذخیره گاه - زیستکره	۱۱ و ۱، ۲، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰	۱۱ و ۱، ۲، ۸، ۱۰
میراث فرهنگی جهانی	۱۱ و ۵، ۱۰	۵ و ۸
میراث طبیعی جهانی	۱۱ و ۱، ۲، ۵، ۱۰	۱ و ۲

تشریح زونها و برنامه ریزی

زون (۱): زون طبیعت محدود شده Strict Nature Reserve

این اراضی نشان دهنده مهمترین و اغلب آسیب پذیرترین ارزشهای طبیعی پارک بشمار می‌روند. هرگونه فعالیت انسانی که منجر به دگرگونی ارزشهای این زون شود ممنوع است. این زون دارای گونه‌ها یا اجتماعات گیاهی و جانوری یا سایر پدیده‌های طبیعی منحصر بفرد، اکوسیستمهای آسیب پذیر و شکننده بوده و حفظ و حراست کامل آن برای اهداف علمی و پایش زیست محیطی ضروری است. انجام پژوهشهای علمی در این زون تنها با اخذ مجوز و تایید بخش اداری پارک مجاز است. استفاده عمومی کلاً ممنوع است، هرگونه استفاده از وسایل نقلیه ممنوع است. اما هدف اصلی این زون حفاظت از منابع طبیعی منحصر بفرد در شرایط کاملاً طبیعی و بکر است و تنها آن دسته از فعالیتهای ساختمانی که برای مدیریت و حفظ کیفیتهای بکر این برنامه ضرورت پیدا کند مجاز خواهد بود. این اقدامات معمولاً از احداث یک پست یا پاسگاه دور افتاده ساده مرزی یا تریلهای ساده که هیچگونه تاثیری بر زون نمی‌گذارد تجاوز نمی‌کند. این زون نامهای دیگری را نیز به خود اختصاص می‌دهد که عبارتند از:

Wilderness zone - زون مهار نشده (زون وحشی)

Intangible zone - زون غیر قابل دسترس

Primitive Scientific zone - زون بکر علمی

زون (۲): زون حفاظت شده Protected Area

این اراضی غالباً در مجاورت اراضی دسته اول قرار دارند و با این که سیمهای برجسته طبیعی قابل توجهی دارند اما ارزش زیست محیطی آنها مجموعاً پایین‌تر از ارزشهای اراضی دسته اول است. بهمین دلیل می‌توان این سیمهای با ارزش را برای بهره‌مندی بازدید کنندگان بطور محدود آماده و قابل استفاده کرد. این زون بعنوان اراضی بینابینی یا زمینهای پیرامونی برای جدا کردن زون (۱) از دیگر زونهای قابل دسترسی پارک تلقی می‌شود. در این اراضی معرفی گیاهان و جانوران غیر بومی ممنوع بوده و برای حفظ سیمای طبیعی آن

از یک سو و ثمر بخشی آن به عنوان زون ضربه گیر پیرامونی برای زون (۱) لازم است گونه‌های بیگانه این طبقه ریشه کن شوند. توسعه فیزیکی در این اراضی محدود به پژوهش است. احداث جاده و مسیرهای تردد برای وسایل نقلیه در این اراضی ممنوع است. بعلت آسیب پذیری و استثنایی بودن کیفیت منابع این زون ضروری است که در برخی از مواقع سال بمدت بسیار محدودی این اراضی برای استفاده‌های عمومی باز شده یا به تعداد بسیار معینی از بازدیدکنندگان (با پیش‌بینی کلیه تمهیدات لازم برای کاهش اثرات بازدید بر زون) اجازه دسترسی داده شود. فعالیتهای پژوهشی در صورتی که پیامدی نداشته باشند مجازند. اسامی دیگر این زون عبارتند از:

– زون بکر یا اولیه Primitive zone

– زون اکولوژیکی Ecological zone

زون (۳): زون استفاده گسترده Extensive use zone

این دسته از اراضی که بدواً برای استفاده تفرجگاهی کنار گذاشته می‌شوند برحسب شدت استفاده از یکدیگر تفکیک می‌شوند. این طبقه شامل اراضی است که استفاده گسترده را می‌تواند ترویج دهد. در این منطقه توسعه عوامل زیر بنایی نظیر جاده‌های یکطرفه، تریلها (پیاده‌روها)، محلهای چادر و اردو مجاز است. از طریق باز کردن جنگلها می‌توان مناظر و مرایای این زون را برای استفاده کنندگان ملموس‌تر نمود. اراضی این طبقه با ظرفیت پایین می‌توانند برای تفرج گسترده اختصاص یافته و برای زونهای (۱) و (۲) نقش ضربه گیر (Buffer zone) دارند. در این طبقه توسعه امکانات و تسهیلاتی مانند مراکز بازدید کنندگان و اقامتگاههای دائمی ممنوع است. زیرا تشدید استفاده از اراضی این طبقه می‌تواند ارزشهای طبیعی، نقش و اهمیت آنرا کاهش دهد و با وجود اینکه تفرج در این طبقه بصورت گسترده و در سطح ابتدایی صورت می‌گیرد اما لازم است از اثرات سوء زیست محیطی توسعه فیزیکی و استفاده از آن ممانعت شود. این طبقه نیز عملکردی مانند زون (۲) دارد و زون ضربه‌گیر بیرونی زون (۱) محسوب می‌شود و باعث حمایت بیشتر و تضمین موجودیت زون (۱) می‌شود. نام دیگر این زون، زون تفرج outdoor Recreation zone می‌باشد.

زون (۴): زون استفاده متمرکز Intensive use zone

این نواحی دارای تراکم قابل توجهی از بازدید کنندگان بوده و غالباً درصد کمی از منطقه تحت حفاظت را در بر می‌گیرد. استفاده از این منطقه تحت پایش و مدیریت قرار دارد. بسیاری از خدمات مربوط به بازدیدکنندگان از منطقه مانند جاده‌های دو طرفه، مرکز بازدیدکنندگان، فروشگاههای عرضه کننده نیازهای بازدید کنندگان، محلهای رسمی اردو، چادر و تسهیلات اقامت شبانه در این زون مستقرند. به علت تراکم بالای استفاده کنندگان از این زون، اراضی واقع در آنها به شدت تحت تاثیر فعالیتهای تفرجگاهی قرار داشته و به همین دلیل نیز به سطح بالاتری از مدیریت نیاز دارند. باید تا حد امکان مراقب بود تا از هر گونه توسعه‌ای که این زون را با سیمای

شهری روبرو نماید جلوگیری شود. تسهیلات و امکاناتی که در این زون استقرار می‌یابند باید در حدی باشد که ارزشهای پارک را کاهش ندهد. و تسهیلات استفاده عمومی در این زون از یکسو باید در حداقل میزان خود باشد. و از سوی دیگر باعث افزایش سطح بهره‌مندی بازدید کنندگان از این زون شده و ضمناً حفاظت منابع نیز تضمین گردد. در صورتی که امکان داشته باشد برخی از امکانات تفرجگاهی که با سیمای طبیعی منطقه تعارض جدی دارند. مانند رستورانها و فروشگاهها در خارج از مرزهای پارک ایجاد گردد تا اثر انسان بر منطقه به حداقل خود کاهش یابد. این زون با عناوین زیر نیز دیده می‌شود:

Access zone - زون قابل دسترسی

Development zone - زون توسعه فیزیکی

زون (۵) : زون فرهنگی / تاریخی Historic – Cultural zone

این دسته از اراضی در محدوده مرزهای پارک از نظر فرهنگی حائز اهمیت بوده و معمولاً زمینه‌های تاریخی باستانی یا منابع فرهنگی معاصر را در سطح اهمیت ملی یا جهانی در بر می‌گیرد. این طبقه به دلیل توجه مستقیمی که بر اهمیت حفاظت و تفسیر این آثار به عنوان میراثهای فرهنگی ملل می‌شود بسیار حائز اهمیت بوده و چنانچه در مجاورت نواحی طبیعی ایجاد شود مطلوبیت بیشتری خواهد داشت توسعه فیزیکی فقط محدود به زمانی است که از نظر حفاظت، ترسیم و احیای ارزشهای فرهنگی و تفسیر ضرورت پیدا می‌کند. استفاده عمومی از این زون نیز فقط در سطح بازدید، آموزش و ترویج ارزشهای فرهنگی - طبیعی پارک انجام گیرد. این زون تحت عناوین زیر نیز به چشم می‌خورد:

Historic zone - زون تاریخی

Cultural zone - زون فرهنگی

Archeologist zone - زون باستانی

زون (۶) زون بازسازی Recovery zone

آن دسته از اراضی محدوده داخل منطقه که در اثر معرفی گونه‌های گیاهی و جانوری غیر بومی، بهره‌برداری از جنگل‌ها، حریق، کشاورزی، اسکان و نظایر آن از بین رفته یا دگرگون شده‌اند در این طبقه قرار می‌گیرند. زمانی که هدف مدیریت آتی در مورد این اراضی تعیین شد برنامه عملی مستقیماً در جهت بازسازی و بهبود آن به مرحله اجراء گذاشته می‌شود. در برخی موارد کاشت گیاهان بومی در اراضی فرسایش یافته ممکن است ضروری باشد. در برخی از موقعیتهای خاص ممکن است برای تعیین مناسبترین روش احیای پوشش گیاهی محافظ خاک یا برای پایش سایر انواع تغییرات زیست محیطی عملیات کنترل شده‌ای نیز در این اراضی به تجربه کشیده شود. بدیهی است برای تسهیل اجرای این برنامه‌ها باید استقرار کلیه تجهیزات و امکانات مورد نیاز مجاز باشد. این طبقه تحت عناوین زیر نامگذاری شده است.

- زون احیا Recuperation zone

- زون اصلاح و بهبود Reclamation zone

- زون بهسازی Restoration zone

زون (۷) : زون استفاده ویژه **Special use Zone**

آن دسته از اراضی محدود داخل مرزهای پارک که برای تامین نیازهای خدمات مدیریت آن مانند خانه سازی برای نیروی انسانی نگهداری و انبار تجهیزات، طرحهای تامین آب و برق، مرکز بهداری، خاکریزهای بهداشتی ساختمانهای اداری، پارکینگ و ... کنار گذاشته می‌شوند، در این زون قرار می‌گیرند. تا حد امکان باید سعی نمود که این تجهیزات دور از افق دید بازدیدکنندگان قرار داشتند و از منطقه مورد استفاده بازدیدکنندگان جدا باشد. هنگامی که یکی از امکانات از تجهیزات اصلی و مرکزی بخش مدیریت دارای پارک جدا افتاده باشد ایجاد زونی مجزا برای آن ضرورتی ندارد. در این گونه موارد می‌توان آنرا در زونی دیگر قرار داد یا به زون تفرجگاهی اضافه نمود و جزء آن به حساب آورد. این زون صرفاً برای متمرکز نمودن تسهیلات ایجاد می‌شود و ساختمانهای تک افتاده را در بر نمی‌گیرد. زون اداری **Administrative zone** نام دیگر این زون است.

زون (۸) : زون سپر بازدارنده **Buffer zone**

این زون در مواردی مطرح می‌گردد که در بعضی شرایط ویژه نتوان نظام خطی زون بندی را بطور کامل اجرا نمود. در واقع این دسته از اراضی بین دو زون قرار می‌گیرند که در یک سوی آن زون حساس و آسیب پذیر واقع شده است و در سوی دیگر آن زونی توسعه یافته واقع شده است و به منظور کاهش اثرات توسعه به نقاط حساس منطقه از زون سپر بعنوان حائل و ضربه گیر استفاده می‌شود. وسعت این زون بسته به شرایط منطقه متغیر است.

زون (۹) زون گذرگاهی **Transitional zone**

این زون مناطقی از منطقه تحت حفاظت را در بر می‌گیرد که در حالت گذار از شرایطی به شرایطی دیگر در حرکتند. در واقع به نوعی شباهت به زون بازسازی دارد. در این زون بدون محصور و محدود کردن اراضی آسیب دیده، در اثر فرآیندی اکولوژیکی، طبیعت به حالت اولیه خود بر می‌گردد. در برخی حالتها زون انتقالی ممکن است بواسطه فعالیت‌های انسانی به حالت اولیه خود بر نگردد و بصورت دائمی زون انتقال باقی بماند. هم چنین آن دسته از اراضی که جزء زون استفاده چند جانبه (زون ۱۱) می‌باشند پس از کنترل و کاهش و یا شدت کاربریهای ناسازگار می‌توانند در زون گذرگاهی یا بینابینی قرار گیرند. (مخدوم ۱۳۸۰)

زون (۱۰) زون استفاده‌های علمی ترویجی

این زون به منظور انجام فعالیتهای پژوهشی، آموزشی و تربیتی و ترویجی در نظر گرفته می‌شود. زونی است که بخاطر ارزشهای گونه‌ای و زیستگاهی می‌تواند بصورت یک آزمایشگاه طبیعی جهت انجام فعالیتهای فوق نقش ایفا نماید. امکان ایجاد ایستگاههای تحقیقاتی در این زون مجاز می‌باشد. مکانی که بعنوان استفاده علمی تحت عنوان این زون مکانیابی می‌گردد می‌تواند حالت طبیعی داشته یا اینکه انسان ساخت باشد. در مجموع سرزمینهای این بخش از منطقه باید آنچنان بالا باشد که جوابگوی نیازهای استفاده کنندگان مختلف قرار گیرد ولی آسیب پذیری آن آنقدر نیست که با انجام آموزش و پرورش آسیب جدی ببیند.

زون (۱۱) زون استفاده‌های چند جانبه Multiple use zone

این زون آن دسته از اراضی مناطق تحت حفاظت را در بر می‌گیرد که هرگونه استفاده غیر از اهداف عمده مدیریت اینگونه مناطق را (از جمله حفاظت، استفاده علمی، تفریح و ...) در بر می‌گیرد. آن دسته از اراضی منطقه که در آن شیوه‌های مختلف کاربری زمین به تجربه کشیده می‌شوند جزء این زون بشمار می‌آیند. در برخی از مناطق تحت حفاظت که حائز شرایط برای پارکهای ملی هستند تحت فشارهای سیاسی - اقتصادی یا اجتماعی ممکن است امکان جابجایی برخی از انواع کاربریهای زمین وجود نداشته باشد. بدیهی است پارکهای ملی بنا به اهداف مدیریت خود این کاربریها را بر نمی‌تابند و حضور آنها می‌تواند با اهداف مدیریت پارکهای ملی در تضاد قرار داشته باشند. بعنوان مثال زمانی که برای دامداری جوامع بومی در خارج از اراضی پارکهای ملی مراتع کافی وجود نداشته باشد امکان جابجایی اراضی داخل پارک با اراضی پیرامونی عملاً غیر ممکن می‌شود. زمانیکه به چنین فعالیتهایی اجباراً و از سر ناگزیری اجازه داده می‌شود که در محدوده اراضی پارک انجام گیرد باید مدیریت فعالی بر آنها اعمال شده و به شدت تحت کنترل قرار گیرند تا این اطمینان حاصل شود که ارزشهای پارکهای ملی به طور ناروا و بی‌جهت به تخریب کشیده نشوند. در چنین شرایطی پارکهای ملی چنانچه حائز شرایط برای گزینش ذخیره گاه زیستگره باشند ترجیحاً مدیریت و زون بندی ذخیره گاهها را باید به تجربه بکشند. مدیریت مطلوب برای اینگونه استفاده‌ها می‌تواند برای جوامع بومی فوائد زیادی در بر داشته باشد. در مورد برخی از انواع مناطق تحت مدیریت فراهم آوری زمین برای استفاده عقلایی از منابع طبیعی برای جوامع بومی می‌تواند یک هدف عمده در برنامه مدیریت محسوب شود. این دسته از اراضی که برخی از شیوه‌های کاربردی زمین را بر پارکهای ملی تحمیل می‌کنند از زون بندی ذخیره گاههای زیستگره امری طبیعی محسوب می‌شود و تحت عناوین ذیل نامگذاری شده‌اند.

زون استفاده خاص Special use zone

زون اقتصادی - اجتماعی Socio - Economical zone

درجه آسیب پذیری زونهای مناطق تحت مدیریت

شماره زون	نام زون	درجه آسیب پذیری زون
۱	طبیعت محدود شده (امن)	کاملاً آسیب پذیر
۲	حفاظت شده	آسیب پذیر - نیمه حساس
۳	استفاده گسترده	آسیب پذیری کم - نیمه حساس
۴	استفاده متمرکز	آسیب پذیری کم - توسعه پذیر
۵	فرهنگی / تاریخی	آسیب پذیری کم و توسعه پذیر
۶	بازسازی	آسیب دیده
۷	استفاده ویژه	آسیب پذیری کم تا متوسط
۸	سپر بازدارنده	آسیب پذیر - نیمه حساس
۹	گذرگاهی	آسیب پذیری کم - نیمه حساس
۱۰	استفاده‌های علمی ترویجی	آسیب پذیر - نیمه حساس
۱۱	سایر استفاده‌ها	توسعه پذیر - تحت بهره برداری

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور - ۱۳۸۱

* برنامه ریزی

برنامه‌های مدیریت مناطق تحت حفاظت از نظر زمانی در سه سطح بلند مدت (۵۰ ساله)، میان مدت (۲۵ ساله) و کوتاه مدت (۵ ساله) صورت می‌گیرد. برنامه‌های دراز مدت همانند هدفهای استراتژیک محسوب می‌شوند و روند اداره منطقه را در جهت نیل به اهداف کلان آن در دوره‌های طولانی مدت مشخص می‌کند و شامل دو دوره میان مدت ۲۵ ساله و ده دوره کوتاه مدت ۵ ساله می‌باشد. اهداف بلند مدت انعطاف پذیر بوده و تغییرات شرایط اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی قادرند آنها را تغییر دهند که بازتاب این تغییرات در برنامه‌های کوتاه مدت منعکس شده و در طرحهای تجدید نظر ملحوظ می‌گردد. برنامه‌های میان و کوتاه مدت در راستای خطوط کلی برنامه بلند

مدت انجام می‌گیرند که در این میان برنامه‌ریزی کوتاه مدت ابزار اجرایی برنامه‌ریزی بلند مدت محسوب شده و ضمن حرکت در راستای خطوط اصلی برنامه‌ریزی میان و بلند مدت، با توجه به شرایط زمانی و مکانی قابل تغییر نیز می‌باشد.

برنامه‌های مدیریتی که در برگزیده دستورالعملها، نیازها و نحوه اداره منطقه تحت حفاظت می‌باشند حداکثر می‌تواند در چهار برنامه ذیل خلاصه شود. (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۸۱):

۱- برنامه حفاظت و احیا

۲- برنامه استفاده‌های عمومی و تفریحی

۳- برنامه تفرج

۴- برنامه اداری، توسعه و نگهداری

تهیه و تدوین برنامه مدیریت منطقه

زون بندی منطقه براساس ویژگی های زیست محیطی منطقه صورت پذیرفت و زون های مشخص شده از لحاظ این عوامل که از جمله عوامل مهم و تعیین کننده در شکل گیری زون های حفاظتی ، تفریحی ، آسیب پذیر و .. است همگن بوده اند.

بدین جهت به منظور برنامه ریزی و تدوین استراتژی های توسعه آتی ضمن آنکه ضروری است ویژگی های زیست محیطی عرصه و اثرات آن مدنظر باشد و راستای عمومی خط مشی ها را تعیین نماید، لازم است تا ویژگیها و اثرات مثبت و منفی عوامل دیگر نیز به منظور دست یابی به مناسب ترین و بهترین نحوه بهره برداری از عرصه مورد توجه قرار گیرد. ضرورت فوق موجب گردید تا در پهنه بندی عرصه ضمن تعیین زون های همگن از دیدگاه مسائل زیست محیطی با در نظر داشتن عوامل مؤثر دیگر واحدهای مدیریتی قابل برنامه ریزی نیز تعیین گردد. بدین ترتیب هر واحد مدیریتی و برنامه ریزی ضمن برخوردار از همگنی نسبی از دیدگاه ویژگی های زیست محیطی مورد نظر از نظر کارکرد و تاثیر نسبی عوامل دیگری چون شیب، پوشش گیاهی و غیره نیز در حد تدوین استراتژی های کلی و سیاست های کلان همگن می باشد.

هر واحد مدیریتی متأثر از برخی ضرورت ها حتی در برنامه ریزی های توسعه ، دخالت های انسانی و نوع کاربری رایج در آن و همچنین کمیت و کیفیت محدودیت های موجود به مناطق و عرصه های نسبتاً متفاوتی تقسیم می گردد. به ویژه از دیدگاه سیاستهای اجرایی و متعاقب آن نوع پروژه ها و طرح های پیشنهادی حائز اهمیت است. بدین لحاظ ضمن تدوین استراتژی کلی حاکم بر عرصه یک

واحد مدیریتی به منظور تدوین و تعیین سیاست های اجرایی ، ویژگیهای عرصه های مختلف واحد نیز مدنظر قرار گرفته و متناسب با آن سیاست های اجرایی تدوین شده است.

زون های موجود شامل زون های حفاظتی (زون هسته ، زون ضربه گیر)، زون های تفریحی (تفرج گسترده و متمرکز) زون بازسازی ، زون توسعه ، زون فرهنگی و زون استفاده های دیگر می باشد که برای هر زون برنامه مدیریت ویژه ای تدوین می شود. در مورد زون استفاده های دیگر که شامل سایر کاربری ها و استفاده های معمول است که مدیریت در این گونه زون ها باید به صورتی باشد که کلیه احتیاجات آنها در راستای اهداف حفاظت تامین شود. بنابراین استفاده ها باید کنترل شده باشد. برنامه مدیریت در پارک باید تحت تاثیر عوامل بیرونی و با توجه به اهداف حفاظت از پارک و گاهی فشار عوامل توسعه باشد.

برنامه ها باید از نظر زمان بندی در سه مقطع بلند مدت (۵۰ ساله) ، میان مدت (۱۵ ساله) و کوتاه مدت (۵ ساله) باشد. برنامه های دراز مدت جزء اهداف استراتژیک مدیریت می باشد که با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی قابل تغییر است.

مدیریت و روند بهسازی، اداره و نگهداری

برنامه های مدیریت در مورد بهسازی، اداره و نگهداری پارک شامل ترمیم یا بازسازی برخی از سیمای اکولوژیک پارک به صورت طبیعی (شامل احیاء اکولوژیکی یا مداخله انسانی)، حفاظت و نگهداری از برخی مناطق برای استفاده های عمومی ، تفرج و تقلیل تعارضات برای دست یابی به اهداف حفاظت ، حفظ کیفیت طبیعی یا فرهنگی منطقه به موازات استفاده های انسانی در کنار یکدیگر می باشد. زون های مربوط به این بخش از مدیریت شامل برخی از مناطق زون های ۲،۳،۴،۶ و ۸ می باشد.

در کنار این برنامه ها، برنامه های حفاظتی شامل حفاظت و حراست از زیستگاهها، اکوسیستم ها و فرآیندهای اکولوژیکی و تفکیک فعالیت های تعارض آمیز انسانی می باشد. مجموعه برنامه های مدیریت پارک ملی شامل برنامه های زیر است:

-برنامه های مدیریت حفاظت از منابع

-استفاده های عمومی

-برنامه های توسعه فیزیکی

-برنامه اداره و نگهداری

برنامه های مدیریت در زون یک (زون بکر)

در این زون انجام فعالیت های انسانی بسیار محدود می باشد و معمولاً برای حفظ موجودیت پارک از آن اجتناب می شود. درخصوص فعالیت های پژوهشی با اخذ مجوز می توان این کار را عملی نمود. فعالیت های ساختمانی اگر در راستای حفاظت از مناطق بکر باشد می تواند مجاز باشد. البته باید سعی گردد در حاشیه زون اقدام به این کار شود مثلاً احداث پاسگاه جهت حفاظت از منطقه.

کاربری های فعلی در این زون با توجه به حفاظتی بودن منطقه و حفظ شرایط طبیعی دارد نیاز به برنامه قرق کامل دارد.

با توجه به اعمال مدیریت در این زون نظیر مدیریت حیات وحش، کنترل حریق، کنترل شکارچیان، کنترل بیماریهای حیات وحش و همچنین احیاء پوشش گیاهی منطقه می تواند از اهم برنامه های مدیریتی این نوع زون باشد.

از دیگر عملیات پیشنهادی در این ناحیه و در طول این مدت حذف کلیه تعارضات انسانی است. از طرفی چون این زون در اکثر نواحی با زون های دیگر مانند ۳ و ۴ هم مرز می باشد و در این نواحی لازم است سیستم های کنترلی خاصی اعمال شود تا اینکه تعادل اکولوژیک منطقه دچار اشکال نشود.

برنامه های مدیریت در زون دو

همانگونه که از نام این زون پیداست شامل نواحی می شود که در پیرامون زون یک جهت ضربه گیری و زون را از نواحی قابل دسترس جدا می نماید، است. در این زون باید از ورود گونه های غیر بومی جلوگیری به عمل آید و کارهای ساختمان محدود و ساده و ابتدایی باشد و فقط به احداث پست و پاسگاه محیط بانی و اردوگاه با حداقل امکانات و تسهیلات و همچنین جاده دسترسی مالرو و یا خاکی اقدام شود. به طوری که امکان تردد وسایط نقلیه موتوری فراهم نشود. این زون که شامل زون ۲ می باشد تقریباً زون ۱ را دربر گرفته اند و پراکنش آنها در اطراف مناطق حفاظت شده می باشد.

برنامه های مدیریت در زون استفاده گسترده

دخالت های انسانی در این ناحیه باید تحت کنترل باشد تا اینکه از اثرات سوء بهره برداری آنها جلوگیری به عمل آید. توسعه برخی عوامل زیربنایی با مطالعات دقیق در این ناحیه مجاز است.

برنامه های مدیریت در این زون شامل بررسی میزان تقاضا برای انواع فعالیت های تفریحی تعیین میزان امکانات و تجهیزات مورد نیاز، پیدا نمودن مناطق با چشم انداز مناسب، تعیین محل هایی برای استقرار افراد (چادر زدن)، جاگذاری تابلو راهنما برای افراد تفرج گر، در اختیار قرار دادن برنامه های پارک و سایر فعالیت های مجاز در این ناحیه امکان پذیر است.

برنامه های مدیریت در زون استفاده متمرکز

در این زون که افراد با تراکم بالا جهت بازدید و استفاده مراجعه می نمایند. منطقه باید دقیقاً تحت کنترل قرار گیرد. برنامه های مدیریتی در این زون شامل ایجاد انواع امکانات دسترسی و بهداشتی و تسهیلات رفاهی و اقامتی مناسب می باشد. در این نوع زون باید مراقب بود تا اینکه توسعه شکل بهتری به خود گیرد و یا اعمال قوانین و مقررات مناسب از نابودی پوشش گیاهی و خاک و سایر منابع جلوگیری شود.

برنامه های مدیریت در زون بازسازی

برنامه های مدیریتی در این نوع زون که تحت عنوان زون شماره ۶ عنوان شده شامل اجرای برنامه هایی جهت جلوگیری از چرای دام و قطع درختان و ممانعت از تغییر کاربری اراضی، قرق طولانی مدا، بذر پاشی، بوته کاری، کپه کاری، کنترل حریق و شکار بی رویه باشد. انجام طرح های آبخیزداری و مدیریت مراتع و همچنین تعادل دام و مرتع و کنترل دام از راههای مؤثر به شمار می رود. پس از احیاء شرایط اکولوژیکی این زون می تواند به عنوان یک زون حفاظتی مورد توجه قرار گیرد.

برنامه های مدیریت در زون استفاده های دیگر :

ارائه هر نوع برنامه مدیریت در این زون باید در چارچوب اهداف حفاظتی پارک باشد. در محل هایی که این زون با زون ۱ در ارتباط است باید مرز مشترک آنها حفاظتی اعلام شود و در اصل این مناطق به عنوان مناطق ضربه گیر عمل نمایند. کاربری های معمول در منطقه دارای اولویت می باشد. از فضاهای مناسب این زون می توان برای توسعه متناسب با حفاظت بهره برداری نمود. در این صورت باید ارزیابی پیامدهای زیست محیطی فعالیت ها به منظور کاهش اثرات آن مورد بررسی قرار گیرد. حتماً کنترل فعالیت ها برای کاهش پیامدهای منفی در ناحیه الزامی است.

برنامه های مدیریت در زون استفاده ویژه

برنامه های مدیریت در این زون که به زون توسعه های فیزیکی یا استفاده های ویژه معروف است بیشتر شامل احداث امکانات تفرجگاهی و همچنین وجود برخی مراکز که اجباراً در منطقه وجود دارد می باشد (شامل پادگان نظامی).

این برنامه ها مختص زون های ۴ و ۷ می باشد. در این مورد می توان اقدام به تکمیل پرسشنامه ای نمود که در آن تعداد افراد و انواع امکانات و نیاز بازدیدکنندگان و تعداد آنها و همچنین نیروی انسانی مورد نیاز برای اداره و نگهداری مشخص گردد و امکانات دسترسی، رفاهی، بهداشتی و غیره متناسب با محیط زیست منطقه انتخاب شود. طراحان باید از دستورالعمل های طراحی و توسعه پارکها نظیر IUCN استفاده نمایند.

زمان بندی انجام فعالیت های توسعه در منطقه

عملیات پیش بینی شده باید در طول یک دوره زمانی مشخصی صورت گیرد. اقدامات اولویت دار در سالهای اول و سپس به ترتیب تا سال پنجم به تدریج کلیه فعالیت ها انجام گیرد. تنظیم جدول برنامه و مدیریت برحسب اولویت و تعیین اولویت ها با دقت انجام پذیرند.

تدوین برنامه مدیریت در ارتباط با نگهداری امکانات فیزیکی، اداره امور، داد و ستد وسایل و تسهیلات برای تمامی مناطق بکر و دست نخورده و مناطق فرهنگی بدون توجه به اندازه آنها ضروری است. بدین ترتیب که متصدی امور اداره پارک باید آن را محل زندگی خود فرض نموده و نیروی انسانی، وضع مالی، اتخاذ تدابیر، قراردادهای نگهداری و تعمیر تأسیسات کل را زیر نظر بگیرد.

سازماندهی و تشکیلات

نمودار تشکیلاتی برای نمایش عملکرد مدیریت توسط هر یک از عوامل انسانی شاغل در منطقه با رعایت سلسله مراتب اداری و مسئولیت ها باید تهیه شود. در پارک ها (مناطق) بزرگ یا در مواردی که وضعیت توپوگرافیک پارک ایجاد می نماید از نظر کارکردهای کلیدی به واحدهای جغرافیایی تفکیک می شود. تفکیک پارک (منطقه) به واحدهای کوچکتر و تعیین مسئولیت های مدیریت در هر یک از واحدها تدبیری مفید است و موجودیت پارک (منطقه) را از حیث حفاظت و بهره برداری بهینه تضمین می نماید.

مدیریت در چارچوب تطبیق طبقه بندی حفاظتی با معیارهای اتحادیه جهانی حفاظت

براساس تعریف IUCN پارک های ملی، مناطق حفاظت شده ای می باشند که عمدتاً برای حفاظت اکوسیستم ها و تفرج تحت مدیریت قرار می گیرند. اهداف عمده مدیریت در مناطق شامل موارد زیر است:

- حفظ و یکپارچگی اکوسیستم برای همه نسل ها و حذف هرگونه بهره برداری زیان آور که موجودیت منطقه را به خطر می اندازد.
- حفظ مناطق طبیعی و مناظری که از نظر علمی و آموزشی، معنوی، تفرجگاهی و توریسم حائز اهمیت هستند.
- حفظ شرایط طبیعی نمونه های معرف از مناطق فیزیوگرافیک، اجتماعات حیاتی، منابع ژنتیکی و گونه ها برای پایداری اکولوژیکی و حفظ تنوع زیستی

- مدیریت بازدید کنندگان در رابطه با اهداف معنوی آموزشی، فرهنگی و تفرجگاهی در سطحی که شرایط طبیعی منطقه حفظ گردد.
- حفظ و نگهداری از ویژگی های بارز اکولوژیکی، ژئومرفولوژیکی و زیباشناسی
- در نظر گرفتن نیازهای جوامع محلی از جمله منابع معیشتی مردم به طوری که تأثیرات زیان باری برای اهداف مدیریت منطقه نداشته باشد.

مدیریت در جهت ارتقاء سطح طبقه بندی حفاظتی

با مدیریت صحیح و بهبود شرایط زیست و حوش می توان انتظار داشت با ترمیم پوشش گیاهی و افزایش امکان دسترسی به غذا، آب و پناهگاه جمعیت این گونه ها رو به افزایش گذارد. حفاظت کامل از منابع موجود منطقه حاصل نمی شود مگر با اجرای یک برنامه صحیح مدیریتی و دستیابی به رشد و شکوفایی در تمامی جنبه ها اعم از آموزش، پژوهش و تحقیقات به توسعه پایدار در منطقه مورد مطالعه دست یابیم.

استراتژی جهانی حفاظت برداشت فراگیر و نوینی تحت عنوان حفاظت منابع زنده برای توسعه پایدار ارائه نموده است. هدف استراتژی از این برداشت، تلفیق حفاظت و توسعه است به نحوی که تغییرات و دگرگونی های حاصل در محیط زیست در راستایی هدایت شوند که بقاء و بهبود زندگی را برای همه مردم تضمین کند.

دخالت های انسانی بسیار شکننده بوده و تعادل طبیعی آن که تضمین کننده بقای اکوسیستم به شمار می رود به شدت متزلزل و ناپایدار است. به همین دلیل به علت استفاده های نابجا از پوشش گیاهی و جنگل ثبات شیب ها به مخاطره افتاده و منطقه به سرعت در معرض فرسایش، مورد تخریب و انهدام قرار می گیرد.

به منظور جلوگیری از این تخریب دیدگاههای زیر جهت مدیریت منطقه به نظر می رسد:

۱- توجه به مسائل خارج از محدوده منطقه

۲- توجه به اهمیت ارتباط نتایج ایجاد پارک با نیازهای اساسی مردم و تغییر نگرش در این زمینه

۳- ایجاد ارتباط قومی و تنگاتنگ بین مردم و منطقه حفاظت شده

۴- توجه به وابستگی اکوسیستم های مناطق خارج با داخل منطقه حفاظت شده

۵- حمایت جدی دولت از برنامه های منطقه حفاظت شده

مدیریت مشارکتی (شامل تمام ذینفع ها در حفاظت از منطقه)

بهترین نوع مدیریت مشارکتی، مشارکت مردم به همراه سیاست گذاران، تصمیم گیران و مجریان در جریان برنامه ریزی برای حفاظت است.

در این میان حضور نمایندگانی از بین جوامع محلی که از دانش و آگاهی لازم در این مقوله برخوردار بوده و توانایی ارتباط متقابل و تبادل نظر را داشته باشد بسیار حائز اهمیت است.

تشکل های غیر دولتی (NGO) در زمینه محیط زیست نیز در این زمینه می تواند نقش فعالی ایفاء کند. یکی از بحث های مهم در زمینه مشارکت مردم آموزش می باشد.

خط مشی ها زیر می توانند زمینه طرح ریزی مؤثر برای مشارکت جامعه را فراهم نمایند.

۱- باید محیط و زمینه کار از نظر فرهنگی قابل قبول و موجب مشارکت بیشتر افراد گردد.

۲- ابتدا با گروه های کوچک و پراکنجه که به خاطر تجربیات خود از پشتوانه مردمی نیز برخوردارند باید شروع نمود.

۳- استفاده از تجربیات سنتی مردم حاشیه پارک می تواند بسیار مؤثر باشد.

۴- ایجاد اعتماد و حفظ آن بین شرکت کنندگان و دست اندرکاران مدیریت پارک

۵- نیازهای اساسی و حاد مردم باید به رسمیت شناخته شود و هدف های حفاظت با این اولویت ها پیوند بخورد تا از این طریق شرکت

کنندگان از فواید ملموس آن برخوردار گردند.

۶- تمامی افراد مشارکت کننده باید شناسایی شوند.

۷- تلاش شود حتی المقدور زنان منطقه نیز در این امر مشارکت نمایند.

۸- در طرح ریزی مشارکت نباید از هیچ تکنیک خاصی استفاده شود و باید تلفیقی از رویکردها را در شرایط مختلف محلی به کار

گرفت.

۹- استفاده از منابع محلی.